

การจัดการความรู้ประวัติศาสตร์สูญหายการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 ณ วัดหนอง
แขม: รากแก้วสยามอารยะ สู่ยุครัฐนิยม
Knowledge management of Lost History: King Rama V's Visit
at Wat Nongkhaem: taproot of modernization to Revolution

วาราลี จิเนรวัด

Varalee Chinerawat

สถาบัน IKI-SEA มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (IKI-SEA Bangkok University)

E-mail: varalee.c@bu.ac.th

Received May 2, 2021 & Revise May 14, 2021 & Accepted June 24, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสืบค้นและเก็บรวบรวมฐานข้อมูลความรู้เชิงประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษที่สูญหายจากชุมชนวัดหนองแขมในด้านแนวคิดและค่านิยม เมื่อช่วงรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นที่ได้สยามภิวัฒน์ (Modernization) และส่งต่อมายังบุตรหลานผู้นำชุมชนในช่วงนโยบายรัฐนิยม พ.ศ. 2481 และสงครามโลกครั้งที่ 2 2) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของชุมชนวัดหนองแขม ในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ สำหรับชุมชนการท่องเที่ยวและทางปัญญา ตามแนวทางของยูเนสโก (UNESCO, 2020) และ สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560) ซึ่งระเบียบวิธีการวิจัย ผู้วิจัยมีการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนในการสืบค้นประวัติศาสตร์ที่สูญหาย โดยเลือกประเด็น สอบทาน กลั่นกรองและสกัดตรวจสอบ เพื่อจัดทำองค์ความรู้ที่สูญหายและกระจายไว้ในฐานความรู้ ในผลการวิจัยสมมติฐานข้อที่ 1 พบ 12 องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ชุมชนวัดหนองแขมได้สูญหายในช่วงรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น และผลการวิจัยสมมติฐานข้อที่ 2 พบว่า องค์ความรู้ 10 ประเด็นทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นโมเดลสากลในการพัฒนาการจัดการความรู้ซึ่ง 8 จาก 10 ประเด็นถือว่าประสบความสำเร็จเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: วัดหนองแขม, ประวัติศาสตร์, รัชกาลที่ 5, การจัดการความรู้

Abstract

This research has 2 main objectives are: 1) To study, search and collect the knowledge base, historical data, ancestral history of Wat Nong Khaem community during the reign of King Rama V. (Modernization) passed on to the core value of children of the community leaders during the policy of Thai Nationalism in 1938 and World War II 2) To study the knowledge management status of the Wat Nong Khaem community. For research methodology, there are

4 stages applied for historical and archival data collections and auditing to obtain historical knowledge database to be KM Database of the community. The assumptions are confirmed that knowledge gained from a tracing on the lost provenance of the antiques and archival documents of the Wat Nong Khaem community during the reign of King Rama V's royal private visit and Siam modernization 117 years ago, is demonstrating how great impact of King Rama V's contribution in Siam modernization

The knowledge is not limited to the context of cultural knowledge management for tourism, but it aims to increase the values of 12 historical knowledge topics with 10 areas of Knowledge Management which 8 out of 10 are almost achieved.

Keywords: Nong Khaem Temple, History, King Rama 5, Cultural Tourism, Knowledge Management

1. บทนำ

สืบเนื่องมาจากการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประทับค้างแรม ณ ชุมชนวัดหนองแขม ในวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 (วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, 2560) ได้ถูกบันทึกอยู่ในจดหมายเหตุการเสด็จประพาสต้น และบันทึกการเสด็จประพาสต้น เมื่อ ร.ศ. 123 เพียงแค่ 2 บรรทัดเท่านั้น ดังในบันทึกนายอาณูภาพ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2447) โดยถูกบันทึกว่า

“วันที่ 15 เวลาเช้า ออกกระบวนล่องลงมาเข้าคลองบางกอกใหญ่และคลองภาษีเจริญ ฉ้นมากระบวนหน้าตามเคย ประจวบเวลาหัวน้ำลงเมื่อพ้นหนองแขมเจอเรือไฟที่ไปก่อน ติดขวางคลองอยู่ลำหนึ่ง”

ซึ่งเป็นหลักฐานชิ้นเดียวที่มีในหน้าประวัติศาสตร์ไทย และน้อยคนนักในสังคมไทยในปัจจุบันที่จะทราบถึงพระราชกรณียกิจรัชกาลที่ 5 หรือแม้กระทั่งชาวหนองแขมเองที่อพยพเข้ามาใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มากับประวัติศาสตร์บรรพบุรุษของตนเองอย่างมีความสุขและความรุ่งโรจน์หลังจากที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้น (พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า, 2447; กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2447) อันนำมาซึ่งการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงมากมายมาสู่ลูกหลานรุ่นที่ 1-2 ของชาวหนองแขมให้มีโอกาสเจริญเติบโตและก้าวหน้า โดยไม่ได้มีการจัดการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ที่มีมากกว่าร้อยปี สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560)

ในยุคนั้นเป็นช่วงหลังการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกของรัชกาลที่ 5 ในพ.ศ. 2440 เป็นส่วนหนึ่งของพระราชวิเทศบายเพื่อรักษาเอกราชของชาติท่ามกลางการรุกรานของจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยได้ทรงทอดพระเนตรเห็นความเจริญของอารยชาติตะวันตก และมีพระราชดำริจะอภิวัดพัฒนสยามประเทศและการเปิดประตูสู่ยุโรป อันนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนประเทศสยามให้ทันสมัย (Siam Modernization) ทัดเทียมตะวันตก โดยมีการสรรหาว่าจ้างนำเข้าเทคโนโลยีและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ซึ่งบรรยากาศเต็มไปด้วย

ผู้นำชุมชนจิตอาสาที่ร่วมมือร่วมใจกันทำการอภิวัฒน์ปรับปรุงสุขาภิบาลและงานตำรวจ ดังที่ปรากฏใน **เรือนปั้นหยาร.ศ. 123** ที่ทำให้มีระบบทันสมัย รวมถึงการยกเลิกวัฒนธรรมจารีตล้าสมัยบางประการ และมีการปรับปรุงระบบกฎหมาย เพื่อเพิ่มสิทธิมนุษยชน และโอกาสให้แก่เหล่าไพร่และทาสได้ก้าวขึ้นมาอยู่ในระดับชนชั้นกลางหรือชนชั้นปกครองโดยตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมและความสามารถส่วนบุคคล

โครงการพระราชดำรินี้ในสภาวะเปิดต่อชาติตะวันตก ประกอบไปด้วย งานมหาดไทย งานตำรวจสากล งานการศึกษา และงานสาธารณสุข โดยมีการเปิดโรงเรียนประชาบาลปรับไพร่ราษฎรเข้าสู่ชนชั้นปกครอง ให้สิทธิเสรีภาพลูกทาสไท การพัฒนาเส้นทางคมนาคม และการเกษตรนาและสวนจำปี (สรินนา อันบุตร, 2563) ชลประทานให้ค้าขายคล่องโดยมีภาษีที่เป็นธรรม ปลอดจากการฉ้อราษฎร์ ส่งเสริมผู้นำชุมชนให้สร้างคนดี การปลูกฝังรากแก้ว ส่งผลต่อรัชสมัยต่อมาและก่อให้เกิดภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมในรูปแบบกองเสือป่าจากวัดหนองแขม เพื่อรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและสังคมชาติไทย จากนั้นได้พัฒนามาเป็นกลุ่มรอยัลลิสต์ ซึ่งได้รับและส่งต่อแนวคิด ค่านิยม อุทมการณ์สู่คนรุ่นถัดไปอีกกว่า 3-4 รุ่น จนมาถึงปี พ.ศ.2564

สิ่งที่น่าสังเกตคือ เมื่อถึงคราวที่สยามประเทศต้องเผชิญกับวิกฤติการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง การปฏิวัติทางวัฒนธรรมสมัยจอมพลแปลก และสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเกิดสภาวะกดดันจึงต้องมีการปรับปรุงประเทศให้เกิดอารยะที่มีความทัดเทียมเป็นสากลและทันสมัย (Siam Modernization) ตามอย่าง อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เยอรมัน ภายใต้ “รัฐนิยม” ของกลุ่มคณะราษฎร ในปี พ.ศ. 2481 นั้นได้มีการประกาศยกเลิกวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมมากมาย และลดทอนบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ลงจนเป็นเหตุแห่งการลี้ภัย ฯ โดยชุมชนชาวหนองแขมถึงแม้จะเป็นเพียงชุมชนชาวนาเกษตรกรเล็ก ๆ แต่ทว่า ลูกหลานผู้นำในชุมชนรุ่นที่ 2 กลับสนใจและกล้าเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม “รัฐนิยม”

อีกทั้งยังพบร่องรอยทางประวัติศาสตร์ในรุ่นที่ 2-3 ซึ่งหลายคนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการปฏิวัติวัฒนธรรม โดยเป็นผู้มุ่งประดิษฐ์และอนุรักษ์วัฒนธรรมสยามเดิม โดยที่ความสัมพันธ์การเข้าหากันและการร่วมมือกับกลุ่มคณะราษฎรกลับมีความสามัคคีด้วยความมุ่งหวังเพื่อให้ประเทศพ้นวิกฤติการณ์ และมีการสันนิษฐานว่าการร่วมมือนี้เป็นผลมาจากการวางรากแก้ววัฒนธรรมที่ดีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ส่งต่อมาหลายประการ เช่น ค่านิยมการปกครองแนวคิดคุณธรรม การให้ออกาส พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 10 การช่วยเหลือกันเสียสละเพื่อบ้านเมือง การสร้างสรรค์ในชุมชนเพิ่มเสรีภาพ การสร้างความรักและความห่วงใย ห่วงแหนศิลปวัฒนธรรมไทยแขนงต่าง ๆ การสร้างที่สาธารณะสมบัติเพื่อพัฒนาคนในชุมชนที่ขาดโอกาส ผลงานเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นที่ชุมชนวัดหนองแขมเพลงดาบพุทไธสวรรย์ นาฏศิลป์ กาพย์กวี แม่ไม้เพลงไทย ทำนองเพลงชาติไทย พ.ศ. 2481 และเพลงสรรเสริญบารมีนพปโยค พ.ศ. 2481 ตามแบบอังกฤษ แบบเรียนเร็วประกอบการ์ตูนแบบญี่ปุ่น โดยชุมชนวัดหนองแขมยังคงความนิยมกษัตริย์เอาไว้ได้อย่างน่าประหลาดใจภายใต้ร่วมการสนับสนุนจากทั้งจอมพลแปลกและคณะราษฎรหัวก้าวหน้า ดังคำกล่าวที่ว่า “คณะราษฎรทำลายศิลปวัฒนธรรมไทยทิ้งจนหมด และยังปล้นราษฎร รวมถึงล้มล้างระบอบพระมหากษัตริย์ในช่วงสงครามมหา

เอเชียบูรพา ดังนั้นจึงไม่ใช่สิ่งที่จริงรอบด้านตามที่เข้าใจกันในละครโหมโรง และสร้างความเกลียดชังแก่คนรุ่นหลังที่เข้าใจประวัติศาสตร์เพียงด้านเดียวดังหลักฐานที่ปรากฏจากบรรพบุรุษ 3 รุ่นในชุมชนวัดหนองแขม”

ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า การปลุกฝังคนในชุมชนและผู้นำแบบไหน หรือการมีส่วนร่วมแบบไหนถึงได้ฝังรากแก้วความรู้สึกเป็นชาติไทยนิยมที่เปิดรับเอาวัฒนธรรมสากลเข้ามาได้ และสามารถที่จะเป็นตัวกลาง (Royalist Mediator) ประสานงานกับคณะราษฎรนำการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นมิตร ซึ่งเหตุการณ์เสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123 ได้เกิดกิจกรรมผลพวงอะไรตามมาถึงทำให้กลุ่มบุคคลยังยึดมั่นในแนวทางเสด็จพ่อ ร.5 และยังคงต่อสู้กับวิกฤติให้ผ่านพ้นมาได้อย่างกล้าหาญ ทั้ง ๆ ที่ต้นทุนของชุมชนลูกหลานชาวนา มีสิ่งใดบ้างที่เป็นมรดกวัฒนธรรมทางปัญญาที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงเปลี่ยนแปลงประเทศสยามให้ทันสมัย ส่งต่อทักษะความคิดวางแผนความเป็นไทยให้แก่บุตรหลานมาในช่วงวิกฤติการณ์ พ.ศ. 2481-2487 อีกทั้งยังเป็นรากแก้วที่ทำให้สยามยังเป็นไทย และทุกคนที่แตกต่างอุดมการณ์มีความสามัคคีและพาประเทศชาติพ้นจากวิกฤติไปข้างหน้าเหมือนสมัยรัชกาลที่ 5 และสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อที่จะได้ปรับมาใช้ในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสืบค้นและเก็บรวบรวมฐานข้อมูลบ่งชี้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษที่สูญหายจากชุมชนวัดหนองแขมในด้านแนวคิดและค่านิยม เมื่อช่วงรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นที่ได้สยามให้ทันสมัย (Modernization) และส่งต่อมายังบุตรหลานผู้นำชุมชนในช่วงนโยบายรัฐนิยม พ.ศ. 2481 และสงครามโลกครั้งที่ 2

2. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของชุมชนวัดหนองแขม ในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ สำหรับชุมชนการท่องเที่ยวและทางปัญญา ตามแนวทางของยูเนสโก (UNESCO, 2020) และสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560)

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

ข้อค้นพบการวิจัยครั้งนี้ จะกลายเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม การปกครองคน และการจัดการความขัดแย้งทางความคิด เมื่อต้องเกิดการเปิดรับอารยธรรมตะวันตกหรือแนวคิดการปกครองใหม่ ๆ จากตะวันตกในประวัติศาสตร์ แนวคิดที่ยังรากลึกและเผยแพร่ใน 74 ชุมชน จะสามารถนำไปใช้พัฒนาคนเพื่อความยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงปัญญา เมื่อประเทศไทยต้องมีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย (Modernization) ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2564

2. ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 การเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123

การศึกษาการจัดการความรู้สมัยใหม่ของชุมชนวัฒนธรรมวัดหนองแขม หรือ “ท่าเสด็จ” “โรงพักเก่า” “โรงเรียน” “สำนักงานอำเภอเก่า” และ “ตลาดเช้า” และ “วิหารหลวงพ่อโต” ซึ่งเป็นหนึ่งในอนุสรณ์

สถานในความทรงจำที่ประทับแรมและเสด็จดำเนินพระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ 5 อีกทั้งยังเคยเป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่และเจริญรุ่งเรืองในสมัยโบราณ ปัจจุบันเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีอายุกว่าร้อยปีตั้งแต่ ร.ศ. 123 ได้กระจัดกระจายและสูญหายไปเกือบทั้งหมดตามกาลเวลา ซึ่งปรากฏเพียงจดหมายเหตุและงานวิจัยเส้นทางการเดินทางเสด็จประพาส ร.ศ.123 วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 เสด็จประทับยังวัดหนองแขมเป็นเวลา 1 คืน แต่ไม่พบข้อมูลความรู้สาธารณะที่ให้เรียนรู้ได้ในโลกปัจจุบัน

2.2 ปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามโมเดล UNESCO (2020)

หลักการพิจารณามรดกและคุณค่าทางวัฒนธรรมตามกรอบแนวทางของ UNESCO ได้ตามการวิจัยของ Hall, Colin & Piggin, Rachel (2002)

- 2.2.1 สะท้อนความคิดสร้างสรรค์อัจฉริยะของคนโบราณ หรือภูมิปัญญาที่หายาก
- 2.2.2 อาศัยวิทยาการและเทคโนโลยีขั้นสูงในการวางสถาปัตยกรรม
- 2.2.3 ประเพณีวัฒนธรรมที่สะท้อน อารยธรรม (Civilization) ที่กำลังสาบสูญ
- 2.2.4 สถาปัตยกรรมสถานที่ต้องโดดเด่นไม่เหมือนใครทางประวัติศาสตร์
- 2.2.5 ตัวอย่างโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่เปราะบางถ้าถูกทำลาย
- 2.2.6 วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนนานาชาติในโลกให้เรียนรู้

การทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้นต้องมีการรักษาสีแวดล้อมให้สวยงาม การเดินทางบริหารจัดการอย่างสะดวก การดึงเอาชุมชนมาเป็นเจ้าของและเป็นผู้มีส่วนได้เสีย การให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมสามารถนำไปสร้างเศรษฐกิจได้ การสื่อสารประชาสัมพันธ์ ดิจิทัล และการอัปเดตความรู้อย่างสม่ำเสมอ ฯลฯ

2.3 ทฤษฎีการจัดการความรู้ร่วมสมัย

สิ่งที่นิยมและแพร่หลายในประเทศไทย สำหรับการทำการจัดการความรู้มี 2 โมเดล ได้แก่ โมเดลปลาทุและโมเดลการจัดการความรู้

2.3.1 โมเดลปลาทุ เป็นโมเดลที่ไม่ซับซ้อนและเข้าใจง่ายสำหรับการปกครองชุมชนหรือสถานศึกษาเล็ก ๆ พัฒนาโดยประพนธ์ ผาสุขยืด (2547) ได้เสนอกรอบความคิดการจัดการความรู้ แบบปลาทุ (Tuna Model) เป็นกรอบความคิดอย่างง่ายในการจัดการความรู้ของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) โดยเปรียบการจัดการความรู้เหมือนปลาหนึ่งตัว ซึ่งมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนหัว ลำตัว และหางปลา

1) ส่วน "หัวปลา" (Knowledge Vision- KV) หมายถึง ส่วนที่เป็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์ หรือทิศทางของการจัดการความรู้

โดยก่อนที่จะทำการจัดการความรู้ ต้องตอบให้ได้ว่า "เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร ?"

2) ส่วน "ตัวปลา" (Knowledge Sharing-KS) เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แบบเป็นทีม ให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ ยกระดับความรู้ และเกิดนวัตกรรม

3. "ส่วน "หางปลา" (Knowledge Assets-KA) เป็นส่วนของ "คลังความรู้" หรือ "ชุมชนความรู้" ที่ได้จากการเก็บสะสม "เกร็ดความรู้" ที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ICT ซึ่งเป็นการสกัดความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัด นำไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ พร้อมยกระดับต่อไปคนสำคัญที่ดำเนินการจัดการความรู้

2.3.2 โมเดลการจัดการความรู้ เป็นโมเดลที่องค์กรขนาดใหญ่ที่นิยมใช้ในหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา อย่างสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560) ซึ่งขณะนี้เมื่อเทียบกับหน่วยงานวิชาการและวิทยาศาสตร์ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี เช่น National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine ประเทศสหรัฐอเมริกา (2017) โมเดลการจัดการความรู้ของบริษัท แอดวานซ์อินโฟเซอริส จำกัด (มหาชน) ได้มีมาตรฐานการจัดการความรู้ระดับโลกด้วยเทคโนโลยี (Global MIKE Award, 2020) ที่สามารถนำมาพัฒนาปรับปรุงเทคโนโลยีการจัดการองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ได้ในการคัดสรรความรู้ หัวเรื่ององค์ความรู้ที่ส่งผลสูง ๆ การสกัดความรู้ ตรวจสอบความถูกต้องความรู้ และการเผยแพร่หรืออัปเดตให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสื่อมัลติมีเดียหรือแพลตฟอร์มเอกสารสำคัญที่ง่ายและมีความสวยงามตื่นตาตื่นใจ ซึ่งสามารถเรียกดูวิดีโอบทกวีประวัติศาสตร์สถานที่ท่องเที่ยวหรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้รวมถึงผู้รู้ในชุมชน

3 ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ ดำเนินการตั้งแต่ เดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2563

3.1 สมมติฐานการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีสมมติฐานการศึกษาการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่จำนวน 2 ข้อ ดังนี้

3.1.1 ประวัติศาสตร์ความเชื่อมโยงเครือข่ายคนในชุมชนได้รับอิทธิพลในด้านแนวคิด การปกครองใหม่ คุณธรรม รวมถึงการปฏิรูปสิทธิมนุษยชนตามพระราชดำรินำประเทศสยามให้ทันสมัย (Modernization) ในสมัยรัชกาลที่ 5 และส่งต่อมายังบุตรหลานผู้นำชุมชนในช่วงนโยบายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2481 และสงครามโลกครั้งที่ 2 จนมาถึงสมัยปัจจุบัน

3.1.2 ชุมชนวัดหนองแขมได้มีการจัดการความรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สร้างสามารถเศรษฐกิจได้ อีกทั้งยังมีความสามัคคีในเชิงสร้างสรรค์ สำหรับชุมชนการท่องเที่ยววัฒนธรรมและทางปัญญาอย่างยั่งยืน ตามแนวทางของยูเนสโก (UNESCO) และสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์

เนื่องจากการทำวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บรรพบุรุษเป็นเรื่องที่เปราะบาง ผู้วิจัยจะสืบสอบทานและกลั่นกรองก่อนทำความเข้าใจในปรากฏการณ์และความเชื่อมโยง เพื่อการตีความที่ใกล้เคียงกับความจริงทุกมุมมองมิติ อีกทั้งยังเพื่ออธิบายและลดอคติให้ได้มากที่สุด ดังนั้น จึงได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ภาษาและหลักฐานนิติโบราณคดี ตามงานแผนที่เส้นทางคลองของชุมชนผ่านงานวิจัยเส้นทางเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123 ของ รศ.ดร. วรณศิลป์ พิระพันธุ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549) รวมถึงการวิเคราะห์ การเรียบเรียง และการศึกษาภาคสนาม ธรรมนูญ คะเชนทร์ (2558) เรื่องการสืบประวัติศาสตร์โบราณรูปปั้นเจิ้งเหอ ซำปอกงในกรุงศรีอยุธยา (สุรสิทธิ์ อมรรณิศักดิ์ , 2563)

ขั้นตอนที่ 1 แสวงหาและศึกษาข้อมูลปฐมภูมิต่าง ๆ อาทิ เอกสารหลักฐาน ~~รับรอง~~ แผนที่ จดหมายเหตุ (2560) พงศาวดาร โฉนด ตรากฎหมาย พระราชบัญญัติ บันทึกประวัติศาสตร์ วัตถุโบราณ เพื่อให้เข้าใจถึงการวางกลไกฝังรากแก้วคุณธรรม ความสามัคคี ความหวงแหนในความเป็นไทยที่ทำให้สยามเกิดอารยะทันสมัย ทัดเทียมตะวันตก ในอดีตสมัยรัชกาลที่ 5 และส่งต่อมายังสมัยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2481 ของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ในเชิงประจักษ์และรับรองโดยหน่วยงานระดับชาติและระดับนานาชาติรับรอง

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลประเภทปฐมภูมิในขั้นตอนแรกมาสำรวจหาข้อมูลและสอบทานเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจในปรากฏการณ์และติดตามเอกสารหลักฐานที่ยังไม่สมบูรณ์ อีกทั้งยังทำการค้นหาและสืบสอบพยานบุคคลสูญหาย ลูกหลานรุ่นที่ 1-4 ด้วยเทคนิคการอ้างอิงต่อเนื่องจากปากต่อปาก (Snowball Technique) เนื่องจากได้มีการจัดการสูญหายย้ายถิ่นฐานไปตามกาลเวลา

นอกจากนี้ ยังได้มีการรวบรวมตรวจสอบเอกสารปฐมภูมิและผู้รู้ที่กระจัดกระจายออกไปจากชุมชนแล้ว ต่อมาได้มีการเรียบเรียงเนื้อหาหรือเรื่องราวในจดหมายเหตุของชุมชน และเอกสารที่ผ่านการรับรองโดยหน่วยงานราชการที่มีการเรียบเรียงและสอบทานไว้แล้วว่าเป็นความจริงและนำเสนอต่อผู้นำชุมชนวัดหนองแขมเป็นระยะ ๆ ก่อนทำการสรุปประเด็น (Knowledge Topic Selection)

ขั้นตอนที่ 3 สกัดองค์ความรู้และต่อสมบูรณ์ เมื่อได้ข้อมูลที่ผ่านการรวบรวม ตีความ และสอบทานเอกสารหลักฐานจริงครบถ้วนทุกมิติแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการสกัดองค์ความรู้ ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจะกลายเป็นองค์ความรู้ โดยในขั้นตอนนี้ เอกสารที่ไม่ได้มีการระบุเรื่องราวของเหตุการณ์โดยตรงอย่างชัดเจน แต่มีเค้าโครงข้อมูลแวดล้อมสำคัญที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานในขั้นตอนที่ 1 และ 2 ซึ่งจะต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีชุมชน ซึ่งจะทำให้ภาพเหตุการณ์สมบูรณ์มากขึ้น ทั้งภายในชุมชนและบริบทเหตุการณ์ภายนอกในระดับจังหวัด ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

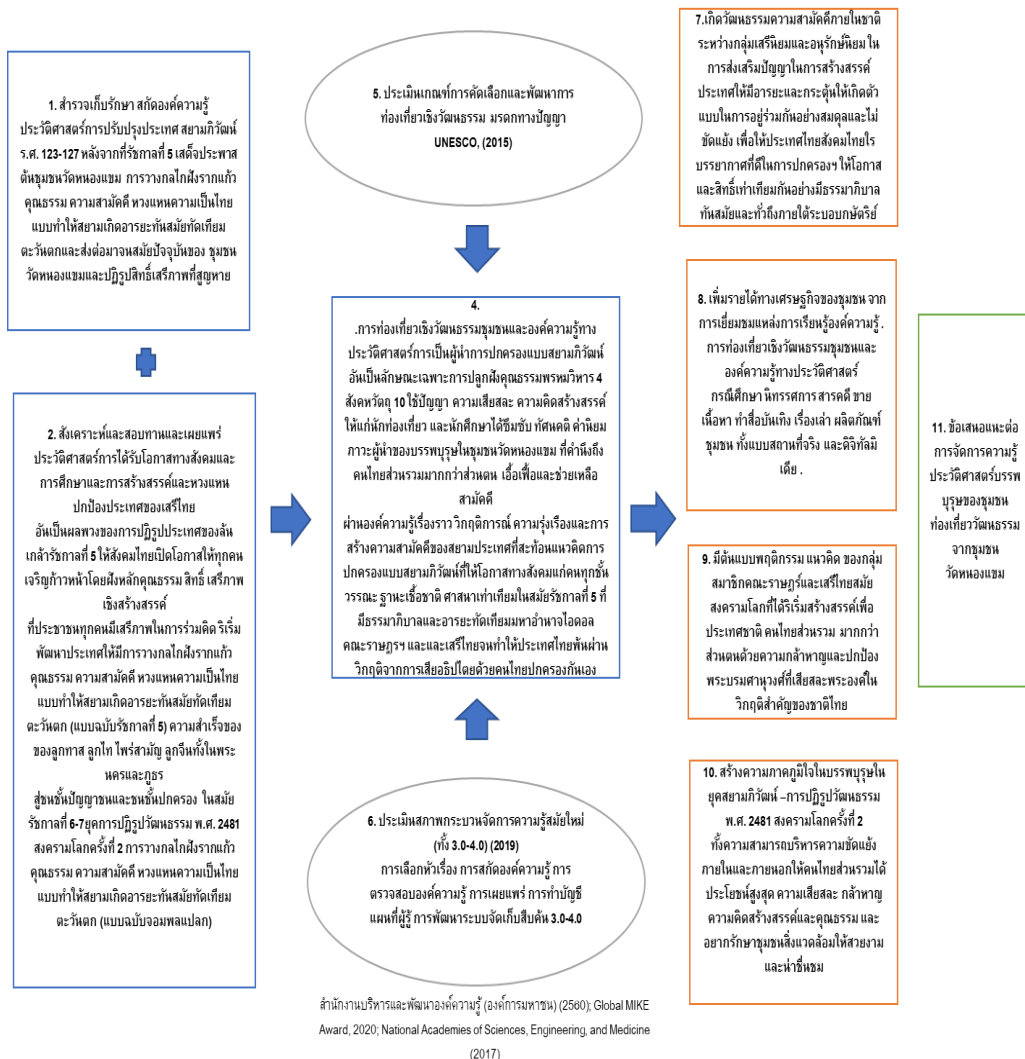
การสกัดความรู้ (Knowledge Capturing) เป็นการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกที่ไปสำรวจหลักฐานพยานวัตถุบุคคล และทำการคัดลอก ยืม หรือซื้อวัตถุโบราณเอกสารโดยผู้วิจัย เพื่อประกอบภาพรวมในทุกมิติ เนื่องจากในสมัยโบราณไม่มีคลิปเสียงและวิดีโอประกอบการเล่าเรื่อง โดยเบาะแสข้อมูลเชิงคุณภาพบรรยากาศโดยรอบชุมชนวัดหนองแขมประกอบไปด้วย เอกสารรองที่เนื้อหาเป็นขึ้นเล็กขึ้นน้อยกระจัดกระจายและได้มา

จากลูกหลานคนรุ่นหลังในช่วง 117 ปี เพื่อทำการสืบค้นหาเอกสาร บ้านคน ที่ดินทั้งที่ยังอยู่ในชุมชนและที่ขายทอดไปให้เครือญาติหรือเพื่อนบ้านแล้ว

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบอคติขององค์ความรู้ด้วยนิติวิทยาศาสตร์โบราณคดี โดยการนำความรู้จาก 3 ขั้นตอนทำการตรวจสอบทั้งภายในและภายนอก (Knowledge Auditing) สอบสวนนิติวิทยาศาสตร์โบราณคดี สอบทานกับคู่ขัดแย้งให้การในประเด็นที่ยังไม่มีความชัดเจนในลักษณะว่าเชื่อมโยงกับคณะราษฎรเสรีไทยในมิติไหน ผ่านใคร ช่องทางไหน ใครเป็นผู้ริเริ่ม ใครเป็นคนมอบหมาย ส่งต่อมายังใคร สาเหตุใดคือเบื้องหลังของปฏิบัติการลับที่ต้องไม่เผยแพร่สาธารณะในเวลานั้น และเหตุใดจึงเชื่อมมายังชุมชนวัดหนองแขมในความสัมพันธ์เช่นนี้ในอดีต

โดยประเภทข้อมูลในขั้นตอนสุดท้ายนี้ จะเป็นบทสัมภาษณ์สอบสวนนิติวิทยาศาสตร์ ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยว่าเคยมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์นี้จริงในประวัติศาสตร์ จากทั้งผู้ที่ยังอยู่ในชุมชนรอบวัดหนองแขมและที่ได้ย้ายถิ่นฐานออกไปแบบปิดกั้นผู้ให้ข้อมูล (Blind historical investigation) และการตรวจสอบกันและกัน (cross-references check stakeholders) เป็นผลงานสมาคมวิชาชีพที่ผู้นำชุมชนในยุคสมัยนั้น และเป็นมุมมองของลูกหลานผู้ที่ถูกพาดพิงในเหตุการณ์ ข้อควรระวัง ในการเรียบเรียงเนื้อหาจะต้องมีการตีความหลายมุมมองและให้เหตุผลตามที่มีหลักฐานสนับสนุนที่แน่นที่สุด โดยวิธีการใช้ภาษาที่นำเสนอไม่ควรทำลายภาพลักษณ์ของสถานที่สำคัญในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และไม่ทำให้เกิดประเด็นหมิ่นประมาทแก่ทายาทผู้วายชนม์

3.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดการผสานงานประวัติศาสตร์กับระบบการจัดการความรู้และการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม กรณีมรดกทางปัญญา

4. ผลการวิจัย

จากการสืบค้น ตั้งแต่ เดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบ ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาสมมติฐานข้อที่ 1 พบว่ารากแก้ววัฒนธรรมบรรพบุรุษของครอบครัวที่ชุมชนวัดหนอง แขวง ได้มีการมุ่งเน้นคุณธรรม ความสามัคคี ความห่วงใยในความเป็นไทยที่ทำให้สยามเกิดอารยะทันสมัย ทัดเทียมตะวันตก โดยมีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นกลุ่มรอยัลลิสต์ที่มีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ในยุค ร.ศ. 123 อีกทั้งยังเป็นผู้สนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมไทยให้แก่คณะราษฎรการปฏิรูปวัฒนธรรมด้วยความสามัคคี เมื่อ พ.ศ. 2481 รวมถึงอาสาสมัครที่สนับสนุนขบวนการเสรีไทยในการทำให้ประเทศชาติรอดพ้นวิกฤติ

โดยรูปแบบค่านิยม พฤติกรรม และกิจกรรม มีความเหมือนและสอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิม ตั้งแต่ใน สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ระยะเวลากว่า 4 รุ่น โดยเฉพาะรุ่นที่ 2 ในสมัยรัชกาลที่ 6-7 ได้สร้างให้เกิด

กลุ่มรอยัลลิสต์ที่เน้นรากแก้ววัฒนธรรม คุณธรรม รักษาความสมดุลวัฒนธรรมไทยทัดเทียมอารยะตะวันตก และความหวงแหนในแผ่นดินไทย ต่อมาได้ปรากฏในรุ่นที่ 3-4 ผ่านงานมหาดไทย งานตำรวจ และงานทหาร รวมถึงภารกิจสนับสนุนเสรีไทยคู่ขนานกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลึกลับในการคุ้มครองผู้ทำความดีจากรากเหง้าของกองทัพอาคมขำนาญศึกและพุทโธสวรรค์ เมื่อครั้งยังอาศัยอยู่ในชุมชนกรุงศรีอยุธยาอย่างเหนียวแน่นและไม่ได้ถูกคณะราษฎรทำลายในปี พ.ศ. 2481 ที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม รัฐนิยม

(1) **ประวัติวัดหนองแขมและชุมชน** วัดหนองแขมสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2413 เพื่อเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของบุพการี สถานศึกษา และบำเพ็ญบุญของชาวบ้านชุมชนห้วยยาน จังหวัดนครปฐมที่อพยพมาอยู่แถบหนองแขม สาเหตุที่ตั้งชื่อว่า "วัดหนองแขม" เนื่องจากมีหนองน้ำปกคลุมด้วยต้นแขมอยู่ใกล้วัด และต่อมาได้กลายเป็นชื่อตำบลหนองแขม ซึ่งสิ่งสำคัญในวัดหนองแขม ได้แก่ พระมหากัจจายนะ (หลวงพ่อดโต) รูปหล่อพระครูวิทยาวรรคุณ (หลวงพ่อดพร) ขนาดเท่าองค์จริง โดยคณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468 และยังมีรอยพระพุทธรูปบาทจำลองประดิษฐานในมณฑป

แต่เดิมเป็นชุมชนโบราณสมัยครั้งกรุงธนบุรียังเป็นราชธานี มีญาติโยมของเจ้าอาวาสเข้ามาอาศัยเพิ่มจากนครปฐม หลังจากการขุดคลองภาษีเจริญ ได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีน ชุมชนชาวกรุงศรีอยุธยา (แถบสำนักพุทโธสวรรค์) จังหวัดอ่างทองและสระบุรี ในลักษณะเครือญาติแต่งงานกันเอง ซึ่งประกอบอาชีพทำนา ค้าขายสินค้าเกษตรส่งออกข้างและจำปี (สรินนา อ้นบุตร, 2563) และส่งบุตรหลานที่หัวดีไปเรียนเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษา กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 โดยทำเรือวัดหนองแขมเป็นเส้นทางสัญจรทางคลองภาษีเจริญในสมัยโบราณ และย่านการค้าสำคัญในยุคนั้น เทียบได้กับบริเวณถนนรัชดาหรือย่านการค้าอโศกในสมัยปัจจุบัน

(2) **วัดหนองแขมเลียบคลองภาษีเจริญทางเชื่อมต่อไปยังสาครบุรีและนครปฐม**

ก่อนปี ค.ศ. 1860 หรือ พ.ศ. 2403 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หากจะเดินทางไปลำน้ำแม่กลองที่เมืองราชบุรี จะต้องอ้อมไปเกือบถึงปากน้ำเจ้าพระยา ทำให้การขนส่งใช้เวลานาน ดังนั้น จึงได้มีโครงการขุดคลองภาษีเจริญขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งการขุดคลองภาษีเจริญริเริ่มโดยใช้ภาษีสมบัติบริบูรณ์ โดยได้มาจากการนำเงินภาษีร่วมกับเงินที่เรียกโดยจิตอาสา เพื่อทำการขุดคลองโดยไม่เบียดเบียนงบประมาณหลวง อีกทั้งยังมีจุดประสงค์เพื่อมุ่งหวังในการพัฒนาให้เป็นเส้นทางการค้าและขนส่งทางน้ำเชื่อมตัวพระนครต่อไปยังลุ่มน้ำท่าจีน เมืองนครปฐม และสมุทรสาครในเวลานั้น

ภาพที่ 1 แผนที่เส้นทางน้ำคลองภาษีเจริญจากปากแม่น้ำเจ้าพระยา
ที่มา: วรรณศิลป์ ไพรัตน์

(3) การเสด็จประพาสต้นในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 ทรงประทับเรือพระที่นั่งแจวชื่อ “สมจิตรหวัง” จากท่าน้ำหน้าพระที่นั่งวโรภาษพิมาน โดยพ่วงเรือกลไฟมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และเสด็จขึ้นพระอุโบสถวัดปรมัยยิกาวาส โดยเสด็จออกจากวัดเข้าคลองอ้อมประพาสสวนสะท้อนของนายบุตร จากนั้นจอดเรือพระที่นั่งประทับแรมหน้าวัดเขมาภิรตาราม โดยใช้ศาลาน้ำหน้าวัดเป็นท้องพระโรง เสด็จขึ้นพระอุโบสถตำหนักเขียว (ปัจจุบันคือ ตำหนักแดง) และพระที่นั่งมูลมณเฑียร แล้วเสด็จลงมาประทับแรมในเรือพระที่นั่ง

ภาพที่ 2 ที่ว่าการอำเภอ-ศูนย์ราชการสุขาภิบาล โดยสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 6
ที่มา: ฐานข้อมูลสำนักงานเขตหนองแขม

ภาพที่ 3 ลักษณะการแต่งกายชาวบ้านสาครบุรี-หนองแขม
สมัยรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น
ที่มา: สาครบุรี [หนังสือ]

(4) บรรยาการการบริหารนครบาล (มหาดไทย) เมื่อ ร.ศ. 121-123 บริเวณหนองแขม ซึ่งมีคลองภาษีเจริญตัดผ่านโดยมีความเจริญและมีผู้สัญจรเพิ่มขึ้น (สำนักงานเขตหนองแขม, 2560) ในปี พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสำนักงานอำเภอหนองแขม โดยขึ้นต่อจากกระทรวงนครบาลบริเวณริมคลองภาษีเจริญฯ ใกล้วัดหนองแขมโดยส่วนใหญ่จะสัญจรทางน้ำ เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่า พื้นที่บริเวณดังกล่าวน่าจะเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในย่านฝั่งตะวันตกของพระนครได้ อำเภอหนองแขมในสมัยนั้นมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองแขม ตำบลหนองค้ำพลู ตำบลหลักหนึ่ง และตำบลหลักสอง โดยสำนักงานดังกล่าวได้ก่อตั้งที่ว่าการอยู่หน้าโรงจับกัง (บ้านพักคนงาน) ซึ่งเป็นโรงสีเหลียงเฮงฮวดในปัจจุบัน จนถึงปี พ.ศ. 2452 จึงได้ทำการย้ายไปตั้งริมคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือบริเวณปากคลองมหาสาร หมู่ที่ 5 ตำบลหนองแขม (ดังภาพที่ 2) ที่ว่าการอำเภอ ศูนย์ราชการสุขาภิบาล ซึ่งถวายเพื่อเป็นพระราชกุศลตามโครงการพระราชดำริสุขาภิบาล 5 ปี ก่อนปลดแผ่นดินโดยผู้ใหญ่ช้าง และนางเจื่อน นาควัชระ (หมื่นประสารธูระราษฎร์) เพื่อวางรากฐานงานด้านมหาดไทยและตำรวจตามอย่างตะวันตก

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายวัดหนองแขมเมื่อ 100 กว่าปีก่อน
ที่มา: จดหมายเหตุหนองแขม

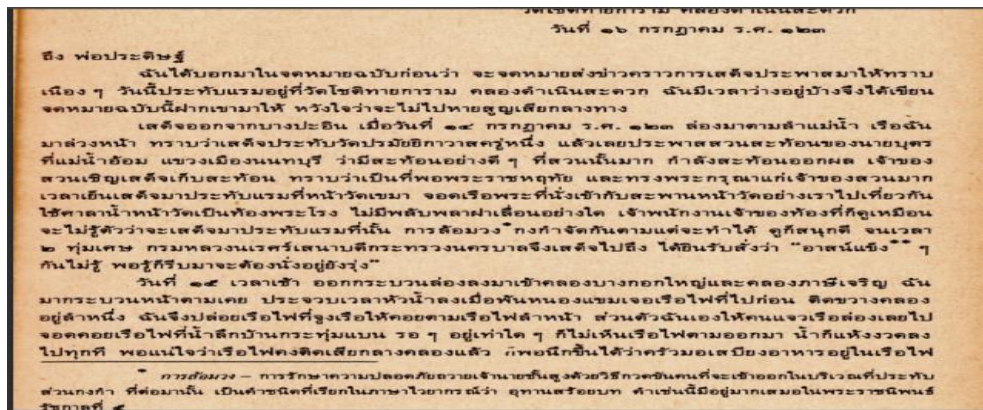
(5) เหตุบังเอิญ เรือกลไฟฝรั่งติดสันดอนเต้าหน้าวัดหนองแขม จากจดหมายเหตุและพระราชหัตถเลขาฯ ในวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 เรือพระที่นั่งออกจากวัดเขมาภิรตาราม (วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, 2560) มุ่งหน้าไปทางคลองบางกอกใหญ่ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก เมืองราชบุรี โพธาราม เมืองสมุทรสงคราม คลองอัมพวา และเมืองเพชรบุรี ทรงได้เสด็จประพาสตลาดท้องถิ่นบางเขนและสามเสน จากนั้นล่องเข้าคลองบางกอกใหญ่และคลองภาษีเจริญไป แล้วจอดประทับแรมที่หน้าวัดหนองแขม วันที่ 17 กรกฎาคม 2447

ภาพที่ 5 ภาพขบวนเรือพระที่นั่งฯ เส้นทางไปแม่กลอง
ที่มา: สาคบุรี [หนังสือ]

แต่เนื่องด้วยปัญหาน้ำลดทำให้เรือลำนี้ติดสันดอน พระพุทธเจ้าหลวงฯ คณะเสด็จประพาสต้นจึงต้องจอดประทับแรมหน้าวัดหนองแขม (ดังภาพที่ 4) ซึ่งจากจดหมายเหตุบันทึกการเสด็จประพาสต้น (ดังภาพที่ 5) และเรือต้นต้องหยุดพักเสด็จประทับชั่วคราว ดังในบันทึกนายอาณูภาพ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2447)

“... ในการเสด็จประพาสหัวเมืองใหญ่ น้อยในพระราชอาณาเขตนั้น เมื่อพ้นหนองแขมเจอ เรือไฟที่ไปก่อนติดขวางคลองอยู่ลำหนึ่ง เวลาเช้า เสด็จประพาสตลาดแล้วเสด็จไปทอดพระเนตรบวชนาค ที่วัด ” (ความในตอนที่หนึ่งพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า, 2447)

ภาพที่ 6 บันทึกการตามเสด็จประพาสต้น และการประทับแรมที่วัดหนองแขม

ที่มา: หอสมุดแห่งชาติ

โดยคณะผู้ตามเสด็จเจ้านายและพระบรมวงศานุวงศ์ที่ร่วมเสด็จด้วยได้ประทับที่วัดหนองแขม (ดังภาพที่ 6) ก่อนที่จะเดินทางไปยังนครชัยศรี และพระพุทธรูปเจ้าหลวงก็ได้เสด็จให้พระหลวงพ่อบรรพชาที่วัดหนองแขม ในวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 (ดังภาพที่ 7) ต่อมาได้เสด็จประพาสเยี่ยมชมและมีปฏิสันถารกับชาวบ้านในตลาดเข้าวัดหนองแขม เพื่อตรัสถามสารทุกข์สุกดิบและสำรวจแผนการพัฒนาชุมชนเทศบาลและกิ่งอำเภอ อีกทั้งการลาดตระเวนตำรวจสมัยใหม่ยังมีความต่อเนื่องจากการตั้งศูนย์โรงเรียนตำรวจในนครปฐม โดยจีนฮง (ชื่อสมมติ) จากคำบอกเล่าผู้ที่ออกมาจับเสด็จฯ และจากคำบอกเล่าของกง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนที่มารอรับเสด็จตรัสถามทุกข์สุขของชาวบ้าน

“ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขดีหรือ” ซึ่งกงของท่านก็กราบทูลฯ ตอบว่า “อยู่เย็นเป็นสุขดีพระพุทธรูปเจ้าข้า” กงผู้นี้ต่อมาเป็นกำลังหลักชาวจีนที่อุทิศที่ดินและแรงงานจิตอาสาสร้างโรงเรียนประชาบาลแห่งแรก

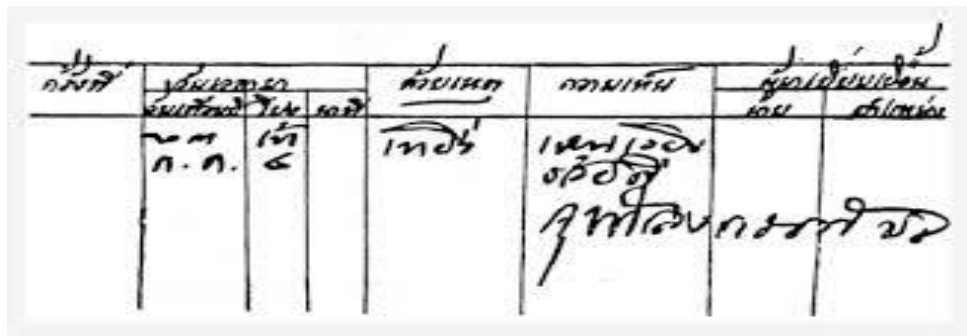
นางนิตยา วิทยาภรณ์ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร

(จัดสัมภาษณ์โดย นายประยูร วงศ์พุทธคำ

หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคมสำนักงานเขตหนองแขม)

ในเวลานั้นชาวบ้านบริเวณรอบชุมชนวัดหนองแขมได้แต่งกายตามสมัยนิยม โดยตามเสด็จพระองค์ท่านมาไหว้พระหลวงพ่อบุติที่วิหารกลางน้ำ ต่อมาได้เสด็จเยี่ยมชมการบวชนาคและบวชเรียนสามเณร รวมถึงการสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้านของท่านอดีตเจ้าอาวาส และญาติโยมของท่านที่ตั้งบ้านเรือนรายรอบวัด เพราะแต่เดิมการส่งบุตรชายไปศึกษาเล่าเรียนต้องนั่งเรือไปถึงวัดนวลนรดิศ และเด็กหญิงไม่ได้เรียนหนังสือ เนื่องจากมีโจรร้ายชุกชุมตลอดเส้นทางคลองบ้านสวน ทำให้มีอุปสรรคเป็นอันมาก ถึงแม้ว่าจะมีกำลังทรัพย์ส่งเสียบุตรหลาน และต้องอาศัยครูพักลักจำบวชเรียนสามเณร

พระพุทธรูปเจ้าหลวงฯ ทรงเห็นความอดุสสาหะตั้งใจของชาวบ้านในชุมชนที่จะช่วยเหลือ โดยทรงจัดให้ชาวบ้านในชุมชนให้บุตรหลานได้มีการศึกษาเหมือนในพระนคร

ภาพที่ 7 ตัวอย่างบันทึกการเดินทางและประทับ

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2560)

(6) การพัฒนาสุขภาพและการอภิวัฒน์ประเทศและชุมชนวัดหนองแขม จากเหตุบังเอิญหรือบุพเพสันนิวาสในครั้งนั้น ทำให้กิ่งอำเภอหนองแขมที่เป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ ที่มีชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมและพลเมืองอาศัยอยู่เบาบาง ได้ถูกยกสถานะขึ้นเป็นอำเภอที่มีศูนย์ราชการ สถานีตำรวจ และสถานีอำเภอ เหนืออำเภอ หนองแขม มีสถานีอนามัยและสถานศึกษาตามอย่างเมืองในพระนครสืบมา

(7) เรือพระที่นั่ง สู่ค้ำน้ำหนองแขม โดยจะกล่าวถึงยานพาหนะการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อไปยังลุ่มน้ำท่าจีนในครั้งนั้น จากการค้นคว้าและวิจัยของ วรณศิลป์ พิรพันธุ์ (2560) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2560) พบว่า มีการระบุถึงรุ่นและเรือที่ใช้ในขบวนเสด็จประพาสต้นเอาไว้ทั้งหมด โดยมีเรือกลไฟ 1 ลำที่ล่องหน้าไปก่อนหน้านั้น แล้วนำลวดติดสันดอนทำให้ต้องทรงประทับค้ำแรมที่วัดหนองแขมก่อน 1 คืน ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงฯ ทรงเรือมาดเก้ง 4 แจว เรือพาย

(8) วิถีชีวิตสมัยโบราณกับเรือกลไฟตะวันตกสัญชาติอังกฤษ ดัตช์ และโปรตุเกส

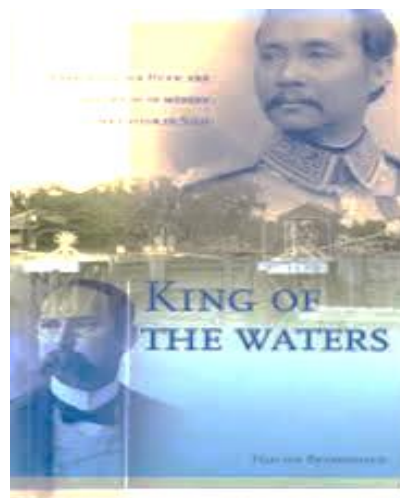
จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษและบันทึกธุรกิจการค้าข้าวของชาวตะวันตกในสยาม วิถีชีวิตของชาวหนองแขมและชุมชนย่านเก่าวัดหนองแขมบริเวณตลอดเลียบคลองภาษีเจริญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นผ่านคลองภาษีเจริญนั้น ตลอดสองฝั่งคลองบ้านเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาผลิตและปลูกข้าว ถั่วฝักยาว และนำมาขายทอดตลาดใหญ่หน้าวัดหนองแขม (Chankrajang & Vechbanyongratana 2020) (ดังภาพที่ 10) นอกจากการค้าสินค้าด้านการเกษตรแล้วยังสะท้อนกิจการด้านพหุศาสนาจากการเข้ามาตั้งแหล่งรับซื้อขายข้าวจากชุมชนวัดพุทธของชาวสยามในเขตวัดราษฎร์บำรุงหนองแขม และหนองค้างพลู เพชรเกษม 69 ซึ่งได้มีการบันทึกไว้ว่า เป็นศูนย์กลางวัดพุทธและชาวนาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรให้แก่ชาวตะวันตกที่สำคัญแห่งหนึ่งในเขตธนบุรี

(9) ครอบครัวชาวนาและเกษตรวิถีกับงานอดิเรกสมัยโบราณจากชุมชนพุทไธสวรรย์ วิถีชีวิตของครอบครัวชาวหนองแขมในสมัยรัชกาลที่ 4 จากการบันทึกของกระทรวงมหาดไทยและชาวตะวันตกที่เข้ามาทำการค้าและสำรวจ พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและชาวนา ชาวหนองแขมมีบัตรครอบครัวละ 5-6 คนในปี ค.ศ. 1970 ลดลงกว่า 12% จาก 8-9 คนในปี ค.ศ. 1960 เนื่องจากด้วยความเจริญทางการ

แพทย์ ป่วยาตาหวด จึงเป็นชื่อนานาในหนองแขม โดยย้อนไปถึงความเจริญอุดมสมบูรณ์ของทุ่งหนองแขมสมัยรัชกาลที่ 4 ทุ่งหนองแขมตลอดฝั่งคลองภาษีเจริญเต็มไปด้วยนาข้าว แต่ไม่ใช้การปลูกพอกินแบบโบราณ แต่เป็นไปเพื่อการส่งออกต่างประเทศ

จากงานวิจัยและบันทึกประวัติศาสตร์การค้าข้าวสยามอังกฤษ Regional Economic History of Thailand ซึ่งวิจัยและรับรองข้อมูลโดย Ouyyanont (2018) กล่าวว่า ชาวหนองแขมเป็นหนึ่งในชุมชนผู้ผลิตข้าว วิถีชีวิตหลังจากการทำนาแล้ว งานอนุรักษ์ศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ยังเป็นงานอดิเรกของชนในชุมชนโบราณนี้ สิ่งที่สะท้อนคำกล่าวได้จากการเปิดสอนวิชาของสำนักดาบพระเจ้าตากสิน ซึ่งวิชามาจากสำนักพุทไธสวรรย์เดิมและย้ายมาที่กรุงธนบุรี นอกจากนี้ ยังรวมถึงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณอายุกว่าพันปีใช้ในกองทัพอาคมข่านาญศึกที่ส่งต่อจากกรุงเก่า มาเก็บไว้ โดยประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่เคยระบุไว้ว่า นโยบายรัฐนิยมของจอมพลแปลกไม่ได้มีความพยายามปฏิรูปให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตกหรือทำลายความเชื่อทางด้านอาคมไสยเวทในด้านการต่อสู้ หรือศิลปะการต่อสู้โบราณของไทย ในชุมชนแห่งนี้ ดังงานวิจัยการออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2475-2487 (ณัฐนันท์ คะเชนทร์, 2558) และจากบันทึกของกรมตำรวจระบ (ทีนิวส์, 2561) ส่งผลให้ชุมชนนี้สามารถสานต่อศิลปะการต่อสู้แขนงนี้ได้ด้วยผู้รู้ในชุมชนเอง อย่างไรก็ตาม ด้านดนตรี ลูกหลานในชุมชนก็ได้อพยพไปเปิดการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ต่างประเทศและบ้านเรือนในตัวเมืองกรุงเทพมหานคร ทำให้ครูเพลงดนตรีไทย นักประดิษฐ์แม่ไม้เพลงไทย เช่น ชุนชำนาญ ขวบนสาส์น (ถนอม นาควัชร) อดีตผู้ใกล้ชิดชิดหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่เคยมีปรากฏในชุมชนสมัยรัชกาลที่ 5 สูญหายไป และมีส่วนเชื่อมโยงสำคัญกับการปฏิบัติเพลงไทยเดิมเป็นไทยสากลของคณะราษฎร เพลงชาติไทยใหม่ พ.ศ. 2481 (อานันท์ นาคคง, 2554) รวมถึงนาฏศิลป์ใหม่ ๆ ที่จะทำให้คนรุ่นหลังเข้าใจกลไกการผสมวัฒนธรรมไทยให้แพร่หลายในกลุ่มชาวตะวันตก และเป็นอารยะสากลในทฤษฎะจอมพลแปลกได้ดียิ่งขึ้น

(10) พระบิดาวิทยาศาสตร์การพัฒนาริชาวและชลประทานหนองแขม สมุทราศร

ภาพที่ 8 หนังสือ King of the Waters กษัตริย์ผู้วางระบบแก้ปัญหาชลประทานเพื่อการเกษตรตามแบบตะวันตกส่งเสริมอาชีพการค้าเสรีและอาชีพราษฎร ก่อนและหลังเลิกทาส

ที่มา: Han, 2000). [ปกหนังสือ]

หลังจากการเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123 แม้จะเป็นการเสด็จส่วนพระองค์ แต่ผลพวงที่ตามมาจากการเสด็จเป็นการส่วนพระองค์ กลับส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้า การส่งเสริมการค้าเสรี และการเปิดประเทศ รวมถึงวิถีชีวิตราษฎรในรอบ ๆ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยไม่ได้ลดน้อยหรือคงเดิม แต่กลับเกิดการพัฒนาการผลิตข้าว การค้าข้าว และการปลูกข้าว เพื่อส่งออกไปยังสหราชอาณาจักร หรือประเทศอังกฤษมากขึ้นนับตั้งแต่เริ่มส่งออกในสมัยธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่ 4 โดยอุตสาหกรรมการผลิตข้าวเติบโตขึ้นมากในสมัยที่รัชกาลที่ 5 (Ouyyanont, 2018)

(11) โรงพักเรือนปั้นหยา ร.ศ. 123 และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทย โรงพักเรือนปั้นหยา ร.ศ. 123 เกิดจากสภาพการเติบโตของเมืองชุมชนที่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นที่จัดนิทรรศการ ถ่ายทำสารคดี ภาพยนตร์ และจัดกิจกรรมชุมชนงานบุญกุศล (ดังภาพที่ 9) มีประวัติศาสตร์ที่มาจากการปรับปรุงระบบการตำรวจและเครื่องแบบให้เป็นสากลระบบระเบียบป้องกันโจรผู้ร้ายที่ชุกชุม (ดังภาพที่ 12) เพื่อสนับสนุนงานลาดตระเวนกับการเก็บภาษีเรือกสวนไร่นา รวมถึงภาษีโรงเรือนและหอยรอบคลองภาษีเจริญในยุคนั้น จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจงานตำรวจและโรงพักลาดตระเวนจึงปรับรูปแบบสยามภิวัฒน์ ร.ศ. 123 ให้ทันสมัย จากคำบอกเล่าของคนรุ่นปู่ย่าของครอบครัว

“...ทวด (ร้อยตำรวจเอก ล้มจิ้น (อุตสาหะ จินะราวัต) เล่าว่าได้ไปเรียนโรงเรียนนายร้อยตำรวจรุ่น 1 กันเป็นทิวแถวที่นครปฐม เพราะเกิดแรงบันดาลใจอยากพัฒนาตำรวจโปลิศในวัยเก๊อบจะเกษียณอายุ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าตำรวจที่มีความคิดสร้างสรรค์นักพัฒนาและซื่อสัตย์สุจริตมักจะมีถิ่นฐานมาจากหนองแขมและนครปฐมเป็นอันมากในสมัยรัชกาลที่ 5-6”

นางพาสนา จินะราวัต

ภาพที่ 9 การถ่ายทำภาพยนตร์สื่อสารคดีองค์ความรู้วัฒนธรรมชุมชน
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 10 เครื่องแบบนายตำรวจและอุปกรณ์การทำงานคดี สมัยสยามอภิวัฒน์ ร.ศ. 123
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 ชุดกน้ามน้ำแม่ตะเคียนทอง ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในงานตำรวจปราบเสื่ออาคมโบราณ
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 12 ภาพเครื่องแบบนายตำรวจยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ที่มา: ผู้วิจัย

โดยหลังจากการเสด็จประพาสต้นของมกุฎราชกุมาร (ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6) ทำให้ได้มีการพัฒนาวางระบบการตำรวจ วางรากฐานระบบราชการ และการบริหารแผ่นดินในรัชสมัยนั้น ซึ่งยังคงตราตรึงและเป็นประจักษ์พยานผ่านสถานที่ เรื่องราว เรื่องเล่า ร่องรอยวิถีชีวิต และการเติบโตของลูกหลานในชุมชนมากกว่า 5 ชั่วอายุคน โดยยังมีแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวทัศนศึกษาให้เห็นอนุสรณ์สถานของคำว่า “สยามภิวัฒน์” และเสด็จประพาสต้นวัดหนองแขม เช่น ที่ว่าการอำเภอที่โรงสีเก่า ที่ว่าการอำเภอที่คลองมหาสาร โรงพักเก่าเรือนปั้นหยากรมทหารโปลิศ โรงพักเรือนปั้นหยาร.ศ. 123 ที่ผู้บังคับการฝรั่งผู้ตั้งโรงเรียนนายร้อยตำรวจสืบสวนได้มาเป็นผู้ก่อตั้งในชุมชนวัดหนองแขม โดยวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในโรงพักแห่งนี้ คือ การใช้ไสยศาสตร์อาคมขาวและบูชาแม่ตะเคียนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ริมคลองก่อนการทำคดีสำคัญ ๆ โดยจับเสือผู้ร้ายที่ชุกชุมในสมัยก่อนควบคู่กับวิชาอาคมวิทยุ และสืบสวนแบบตะวันตก แต่รูปแบบการแต่งกายและการทำคดีความเป็นไปแบบตำรวจอังกฤษ สก๊อตแลนด์ และเดนมาร์ค (ดังภาพที่ 10 และ 12) ต่อมากองลาดตระเวนและกรมทหารโปลิศได้ทำการปรับเปลี่ยนมาเป็นกรมตำรวจนครบาล ในปี ร.ศ. 134 โดยมีสารวัตรคนแรกคือ ร.ต.ท.มัลลิกามาลย์ โดยราว ๆ เดือนเมษายน พ.ศ. 2563 คณะทำงานบูรณะโรงพักเก่าได้ขุดค้นพบ “หมุดโดนดพระราชมาร.ศ. 125” (ดังภาพที่ 13) ซึ่งเป็นหมุดโดนดฝังวัดในสมัยรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานว่าเป็นหมุดหลักโดนดของการจัดตั้งพระราชทานที่ดินสำหรับการก่อตั้งโรงพักเก่าและศูนย์ราชการริมคลองหน้าท่าเรือวัดหนองแขม ก่อนการก่อสร้างวงเสเอกในโรงพักแม่ตะเคียนทอง

ภาพที่ 13 หมุดโดนดเสเอกเข้มนอนโรงพักตำรวจ
ที่มา: ผู้วิจัย

ปัจจุบันนี้โรงพักเก่าที่เปิดทำการ มาแต่ ร.ศ. 127 นั้น หนองแขมหรือแม่ตะเคียนทองเสเอกตกน้ำมันกลางโรงพักเก่าหนองแขมฯ กลายมาเป็นแลนด์มาร์คของกลิ่นอายอารยธรรมสิ่งลึกลับและการสืบสวนสอบสวน

ตามจับโจรผู้ร้ายสมัยโบราณในเขตหนองแขมที่มักหนีคดีจากพระนครมาทางหนองแขมเพื่อไปซ่อนครปฐุม ซึ่งการนับถือผีสาวอาคมสำหรับการจับโจรผู้ร้ายนั้นเป็นมรดกอารยธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนานจากกรุงศรีอยุธยา

“... โรงพักเก่านี้ สถานที่ที่ก่อบุญและท่องเที่ยววัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงอนุรักษ์ หมายถึงยังคงมีสิ่งที่เรา มองไม่เห็น ไม่ว่าจะเป็นดวงวิญญาณหรือไม่ว่าจะเป็นสิ่งอะไรที่นอกเหนือธรรมชาติก็ตามแต่ ที่ยังคงสถิตอยู่ตรงนี้ เพราะที่นี่คือโรงพักกะครับ เข้าใจคำว่าโรงพักเก่ากะครับ มันคือสถานีดำรง มีการจับโจรผู้ร้ายอะไรเข้ามา เคยมี เสียชีวิตในห้องขังก็มีนะครับ ตรงนี้เราเลยจัดเป็นสถานที่ที่ก่อบุญ ซึ่งจะนำบุญพวกนี้ไปให้กับดวงวิญญาณ เป็นเรื่อง ที่พวกเราชาวหนองแขมรู้กันมานานครับว่า สถานที่แห่งนี้มีเสาซึ่งเป็นอาคารปั้นหยาโบราณ มีเสาซึ่งเป็นเสาไม้ ตะเคียน (ดังภาพที่ 11) ทั้งหมด 38 ต้นอยู่ในนี้ เสาไม้ตะเคียนก็จะมีอะไรหลายอย่างที่เป็นการเชื่อของคนกะครับ แล้วก็พอเข้ามาปรับปรุง ก็มีเกิดเหตุการณ์เหลือเชื่อหลายอย่างขึ้นในช่วงนั้นกะครับ ก็ยิ่งทวีความเชื่อให้ผู้คนสนใจ แต่ขณะเดียวกัน อย่างที่ผมพยายามจะเรียนว่าที่นี่เป็นสถานที่ราชการ เราไม่ได้มุ่งเน้นไปอย่างนั้น เรามุ่งเน้นเป็น สถานที่ท่องเที่ยว เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ให้คนกราบไหว้ ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนหนองแขม นอกเหนือจากซึ่งจุด นี้แล้วก็อยู่ใกล้ๆ กับวัดหนองแขมตรงนี้นะครับ ซึ่งวัดหนองแขมเราก็มีหลวงพ่อโต หลวงพ่อพร ที่เราเคารพนับถือ”

นายชัยวัฒน์ พัฒนเจริญ

ประธาน กก.ตร.สน.หนองแขม ผู้ริเริ่มโครงการได้ให้ข้อมูลไว้

แม้จะปฏิรูปงานตำรวจแบบตะวันตก แต่ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์พุทธคุณความดี วัฒนธรรมท้องถิ่น และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลึกลับในชุมชนวัดหนองแขมเป็นไปเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทำความดีแก่ส่วนรวม หรือผู้อื่น เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ตะเคียนทองคุ้มครองจากโจรผู้ร้ายและสืบสวนคดีในโรงพักเก่า อีกทั้งยังมีประเพณี การนับถือต้นไม้ปู่โพธิ์ยาไทร และการสักการะนับถืออำนาจพุทธคุณหลวงพ่อโต (นิตยา วิทยาภรณ์, 2563)

(12) พลเสือป่าชดกับกลุ่มบรรพบุรุษชาวหนองแขม สมัยรัชกาลที่ 6

บทบาทของพลเสือป่าและสมาชิกมุ่งช่วยเหลือชาวบ้านหลังการเลิกทาสหรือไพร่ ซึ่งชาวหนองแขมนั้นมีส่วนร่วม จากการตามหาเอกสารจากบรรพบุรุษชุมชนมาอ้างอิงได้ในปีพ.ศ. 2456 ของหลวงจรูญกิจวิฑูร (ชด เมนะโพธิ) พบว่า นายชดได้เข้าเป็นเสือป่าลำดับที่ 41 (จากเอกสารนามสกุลพระราชทานปี พ.ศ. 2455) โดยได้ร่วมกับสมาชิกเสือป่า เพื่อนบ้าน ราษฎร กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา และดูแลกิจการพื้นที่ เขตนครปฐม รวมถึงชุมชนราษฎรแถววัดหนองแขม เนื่องจากสมัยโบราณได้มีการ ล่องเรือผ่านคลองสาน คลองภาษีเจริญไปพระราชวังสนามจันทร์

ต่อมาหลวงจรูญฯ ได้ย้ายไปประจำ ณ โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวารามที่ใกล้กับพระนคร โดยเป็น อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดสุทธิวารามและเป็นประธานกรรมการผู้ก่อตั้งโรงเรียนมัธยมวัดหนองแขมในบ้นปลาย ชีวิต กับผู้นำชุมชน คหบดี 77 ท่านรอบ ๆ วัดหนองแขม สมทบทุน แรงงาน อีกทั้งกระทรวงศึกษายังได้ สนับสนุนกิจการต่าง ๆ ของเสือป่า แม้ว่าภายหลังจะไม่มีกองเสือป่าอีกแล้ว กิจการเสือป่าจึงไม่ใช่แค่รักษา ความปลอดภัยชุมชนรอบอย่างที่เคยสมัยใหม่เข้าใจกันแต่มีหน้าที่อภิบาลคนดี ส่งเสริมชาวไร่ ชาวนา ไพร่ ทาส ราษฎรให้มีวิชาความรู้แบบช่องทางรวดเร็วพิเศษ (Fast track) ไปเป็นพ่อค้า ขุนนาง ปัญญาชนได้

หลวงจรูญกิจวิฑูร (ชด เมนะโพธิ) (2449) ผู้ก่อตั้งโรงเรียนวัดหนองแขมประจำบาลเรียนฟรีตาม โครงการพระราชดำริ เป็นผู้แต่งเพลงทำนองไทยเพลงชาติไทย (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไทย, 2554) และแบบเรียน

ลัดภาษาไทยให้คนรักชาติในนโยบายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2481 และนายข้า ฉันทวิไล ที่ได้รับการร้องขอจากผู้นำ
รัฐบาลและคณะราษฎรในการปฏิวัติวัฒนธรรมไทยให้ทันสมัยประเทศตะวันตก

จากความสัมพันธ์ดังกล่าวในยุค ร.ศ. 123 ทำให้คนในชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ทางการเมืองยึดมั่นใน
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คุณธรรม การศึกษา ผสานนวัตกรรมตะวันตกและแม่ไม้เพลงไทยดาบไทย และ
ความมั่นคงในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมา ในรูปแบบเสรีไทยรอยัลลิสต์มี
ความสามัคคียอมรับได้กับความเป็นตะวันตกและปรับตัวได้กับกลุ่มลิเบอรัลที่มีความคิดเสรีสูง ได้มีผู้สนับสนุน
ขบวนการเสรีไทยการรถไฟ และข่าวการอักษรศาสตร์และเพลงไทยชาตินิยมไทยในสมัยต่อมา เช่น หลวงแถม
เพชรเกษม อดีตศิษย์เก่าโรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม ผู้ลำเลียงอาวุธร่วมกับเพื่อนกลุ่มรักชาติในขบวนการเสรี
ไทยของนายปรีดี พนมยงค์ที่ขนส่งลำเลียงอาวุธจากสัมพันธมิตรมายังกลุ่มเสรีไทย หรือ ศ.คุณหญิง จินตนา (นาค
วัชระ) ยศสุนทร หลานสาวผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านวัดหนองแขมที่ทำหน้าที่ล่ามและบรรณาธิการข่าวกรอง
ให้คณะเสรีไทยสายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รวมถึง ฯลฯ โดยไม่มีใครในชุมชนรู้และเก็บรักษาองค์ความรู้
เหล่านี้ไว้เผยแพร่ในปัจจุบัน

4.2 ผลการศึกษาสมมติฐานข้อที่ 2 พบว่า ระบบการจัดการวัฒนธรรมไทยอนุรักษ์ ปี พ.ศ. 2561-
2563 โครงสร้างเชิงกระบวนการและกลไกนำโดยผู้นำชุมชนสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน และมีความภาคภูมิใจของคนในชุมชนทั้ง 74 ชุมชนได้ โดยจากการศึกษาทำให้พบ 10 ประเด็นองค์
ความรู้ที่ควรทำสื่อจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูล ดังนี้

(1) ประเด็นที่ 1 พบการออกแบบเลือกหัวเรื่องและเนื้อหา (Knowledge Topic Selection) และการ
สกัดองค์ความรู้ (Knowledge Capturing) เกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นฯ โดยอิงหลักเกณฑ์ บรรพบุรุษที่
นำขึ้นชมเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมชาติไทยในเหตุการณ์รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น พัฒนาสิทธิ เสรีภาพ
ความสามัคคี และในช่วง ร.ศ. 124-127 สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ได้สร้างความภาคภูมิใจและแรงบันดาลใจ

(2) ประเด็นที่ 2 พบการจัดทำฐานความรู้ (Knowledge Database) สืบสอบร่องรอยเอกสาร
ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในรูปแบบแฟ้มเก็บถาวรทั้งเอกสารและวัตถุ

(3) ประเด็นที่ 3 พบการทำแผนที่บัญชีผู้รู้ในชุมชนในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Knowledge Guru
Map) ในกลุ่มคณะกรรมการชุมชนฝ่ายวัฒนธรรมและสำนักงานเขตได้เก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ทั้งเอกสารและ
ผู้รู้เกี่ยวกับชุมชนในแต่ละด้าน เพื่อการประสานข้อมูล คัดกรองตรวจสอบเนื้อหา และเสาะหาสืบค้นข้อมูลใหม่
อย่างต่อเนื่อง

(4) ประเด็นที่ 4 พบการจดสิทธิบัตร (IP or Publication Credit) หรือให้เครดิตผู้ร่วมงาน ด้านวิจัย
เนื้อหา ทำสื่อแนะนำการท่องเที่ยวชุมชน (Research Committee and Publication) และพัฒนาสื่อดิจิทัล
แนะนำชุมชนท่องเที่ยวโดยคณะนักศึกษา มหาวิทยาลัยธนบุรี

(5) ประเด็นที่ 5 พบการอนุรักษ์รากเหง้าศิลปะทุกแขนงจากสำนักพุทโธสวรรค์ความเป็นไทยความ
ภาคภูมิใจ เพลงไทย ดนตรีไทย ศิลปหัตถกรรมไทย เพลงรำกระบี่กระบองพุทโธสวรรค์ในวัดศรีนวลธรรมวิมล
พืชพันธุ์กล้วยไม้ ดอกไม้จำปี (สรินนา อ้นบุตร, 2563) ผลไม้ไทย ฯลฯ มีครูดาบจากโรงเรียนดาบไทย

(6) ประเด็นที่ 6 พบการสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีให้ตำรวจเป็นผู้อำนวยการความสะดวกแก่ชุมชนแห่งความรู้ (Knowledge Facilitator) ที่มีจริยธรรมตามแบบวิถีในสมัยรัชกาลที่ 5 (Knowledge Community Manager)

(7) ประเด็นที่ 7 พบการอ้างค่านิยมชาติไทยและนิยามอารยธรรมไทยตามแนวทางจอมพลแปลกพิบูลสงครามในการปฏิวัติวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ผสานอารยธรรมตะวันตก รวมถึงการอนุรักษ์เก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์เชิงวิชาการตะวันตก ตามแนวทางของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพมาสอบทานและเก็บไว้ในรูปแบบรายงานวิชาการ

(8) ประเด็นที่ 8 ในชุมชนวัดหนองแขมขาดแหล่งรายได้ภายนอก การสร้างอาชีพและความรู้ มีเพียงการจัดสรรกองทุนหมู่บ้านและจิตอาสาบริจาคกันเองจากผู้ประกอบการลักษณะผ้าป่าจัดกิจกรรมพัฒนาให้โอกาสช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยของคนในชุมชนจากสมาคมผู้ประกอบการ

(9) ประเด็นที่ 9 พบการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารคดีบันเทิงไทย และนานาชาติที่ยังเน้นวิถีชีวิตการเกษตร การอนุรักษ์งานโรงพักตำรวจยังไม่ไปถึงการอนุรักษ์และเผยแพร่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์

(10) ประเด็นที่ 10 ไม่พบระบบการจัดการความรู้เสมือนจริงมรดกวัฒนธรรม (Virtual Knowledge Management in Heritage) ทั้งรูปแบบ 3.0 และ 4.0 เนื่องจาก

5. บทสรุป

กล่าวโดยสรุป การจัดการความรู้เชิงวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชุมชนวัดหนองแขมสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่าง การนำพาชุมชนและชาวสยามเข้าสู่ความเป็นอารยธรรมการใช้ธรรมราชาคุณธรรม ให้โอกาสลูกไพร่ ทาส ราษฎรให้เข้าถึงความเจริญได้อย่างไม่ปิดกั้นและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฉลองพระองค์เต็มยศนายพลเสือป่าแห่งกองเสือป่าได้เข้ามามีส่วนริเริ่มแบบสบายและกันเอง ซึ่งก็คือการปฏิรูปเสรีภาพ และสิทธิเชิงโครงสร้างโดยยึดเอาความเป็นไทยมาเป็นศิลปะบนพื้นฐานการพัฒนาประเทศด้านเทคโนโลยี ระบบการจัดการในด้านต่างๆ ให้ยังคงความเป็นไทยและรักชาติและสามัคคี ผลดีที่วางไว้นี้ส่งผลอย่างมากต่อแนวคิด ค่านิยม คนรุ่นหลังให้เสียสละ งานตำรวจเสมอมาจนเป็นวัฒนธรรมความเป็นคน “คนวัดหนองแขม”

การจัดการความรู้ในเบื้องต้นด้วยโมเดลปลาหัวหรือโมเดลการจัดการความรู้เพื่อความยั่งยืนเป็นโมเดล UNESCO (2020) แต่ยังอยู่ระหว่างพัฒนาระบบฐานข้อมูลและสิ่งแวดล้อมทางน้ำ และขาดแหล่งรายได้ภายนอก ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนวัดหนองแขมให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงปัญญาแบบอนุรักษ์ควบคู่กับประวัติศาสตร์คณะราษฎรและเสรีไทยที่รู้จักสามัคคีอย่างยั่งยืน

6. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแก่ชุมชนและผู้บริหารงานด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น ดังนี้

- (1) ควรมีกองบรรณาธิการบ่งชี้ความรู้และสกัดความรู้ตรวจสอบเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ร่วมกับชุมชนที่ชัดเจนแต่งตั้งจากกระทรวงวัฒนธรรม
- (2) ควรมีโครงสร้างหน่วยงานกรมศิลปากรที่เกี่ยวข้อง หรือมูลนิธิที่ดูแลเนื้อหาประวัติศาสตร์ รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นนำเข้าสู่ฐานข้อมูลประวัติศาสตร์ และโบราณวัตถุ
- (3) ควรมีงบประมาณจัดทำหอสมุดดิจิทัลให้ชุมชนและสำนักงานเขตใช้ร่วมกันได้ในรูปแบบเว็บไซต์ หรือ KM 3.0 Ontology KM 4.0 Virtual Library
- (4) ควรมีงบประมาณดูแลเรื่องคูคลองสิ่งแวดล้อมทางน้ำ โดยให้สำนักงานเขตสามารถทำเส้นทางเรือการท่องเที่ยวจากคลองบางหลวง
- (5) ควรมีงบประมาณดูแลเรื่องผลิตภัณฑ์อาชีพและสินค้าที่สวยงามให้มีเรื่องเล่าที่ทรงคุณค่า หรือจัดจำหน่าย

เอกสารอ้างอิง

- จดหมายเหตุหนองแขม. (2560). *อาคารสำนักงานเขตหนองแขม (เก่า) พ.ศ.2481*. สืบค้นจาก <https://ar-ar.facebook.com/426169074414558/posts/426174017747397>
- จดหมายเหตุหนองแขม. (2560). *ประวัติดลวงเพชรเกษมวิถีสวัสดิ์ (แถม เพชรเกษม) การศึกษาชั้นมูลและเสรีไทย*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/426169074414558/posts/427525524278913/>
- เจตนา นาควัชร. (2503). *อันเพลงไทยใจจะไรในคุณค่า*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายถนอม นาควัชร ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ดร.ณิกิจวิฑูร, หลวงและข้า ฉันทวิไล. (2499). *แบบเรียนเร็วใหม่*. สืบค้นจาก <http://webhtml.horhook.com/ebook/thai2499.htm>.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2539). *เสด็จประพาสต้น*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจเทรดดิ้ง.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2460). *บันทึกการเสด็จประพาสต้น*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจเทรดดิ้ง.
- ณัฐฐานันต์ คะเชนทร์. (2558). *การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487) : ลพบุรี, สระบุรีและเพชรบูรณ์*. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทีนิวิธ. (2561). *จอมพลแปลก รอดชีวิตอย่างอัศจรรย์ด้วยมิดหมอสามกษัตริย์ของหลวงพ่อดี*. สืบค้นจาก <https://www.tnews.co.th/religion/470968/>.
- ประพนธ์ ผาสุกยัด. (2547). *การจัดการความรู้ แบบปลา*. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
- ปิยวรรณ อัคราพันธ์. (2481). *ความคิดของผู้นำและกิจกรรมของหญิงไทยในสมัย สงครามโลกครั้งที่ 2* ภายใต้เงาของท้าวบุญ. *JSN Journal*, 2 (1), หน้า. 1-19.

- พิพิธภัณฑ์ธงชาติไทย. (2554). ทำนองเพลงชาติ ไม่ใช่เพลงชาติไทย พ.ศ. 2481 ฉบับหลวง ตรุณกิจวิทูร และ
ข้า ฉันทวิไล. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=PAT-Kp2qkcQ>.
- หอสมุดดำรงราชานุภาพ. (2543). ประวัติ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. สืบค้นจาก
<http://www.stabundamrong.go.th/web/journal/j43.pdf>.
- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์. (2549). ตามรอยเสด็จประพาสต้น จังหวัดสมุทรสงคราม-อัมพวา. วารสารวิชาการคณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 57 (2): หน้า 6-30.
- สรินนา อ้นบุตร. (2563). เดินชมสวนเมืองกรุง- ล่องเรือชมสวนจำปี เขตหนองแขม. สืบค้นจาก
https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_93518.
- สุรสิทธิ์ อมรวิชชศักดิ์. (2563). รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
20(2), 22-52.
- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2560). การจัดการความรู้คืออะไร. สืบค้นจาก
http://www.okmd.or.th/upload/pdf/chapter1_kc.pdf.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2561). สาครบุรี จากวิถีชาวบ้าน. สืบค้นจาก
<http://thesis.swu.ac.th/swuebook/A420792.pdf>.
- อานันท์ นาคคง. (2554). เพลงทำนองเพลงชาติ พ.ศ. 2481 การปฏิวัติวัฒนธรรม โดยจอมแปลก พิบูล
สงคราม. สืบค้นจาก <http://youtu.be/PAT-Kp2qkcQ>.
- _____. (2560). โรงพักเก่าสรรพยา (โรงพักเก่า ร.ศ. 120).
<https://thailandtourismdirectory.go.th/.../itemid/81181>.
- _____. (2552). จอมพล ป. พยายามให้คนไทยเลิกเชื่อไสยศาสตร์. สืบค้นจาก
<http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/01/K7399076/K7399076.html>.
- _____. (Xxx). เอกสารนามสกุลพระราชทานปี พ.ศ. 2455. สืบค้นจาก
<http://www.phyathaipalace.org>.

References

- Chankrajang, T. and Vechbanyongratana, J. (2020). Canals and Orchards: The Impact of
Transport Network Access on Agricultural Productivity in Nineteenth-Century Bangkok.
Bangkok: *The Journal of Economic History*, 80 (4), pp. 996 – 1030. DOI:
<https://doi.org/10.1017/S0022050720000509>.
- Hall, C. & Piggin, R. (2002). Tourism business knowledge of World Heritage sites: A New
Zealand case study. *International Journal of Tourism Research*. 4 (x). 401 - 411.
- Han, T.B. (2000). *King of the Water: King Chulalongkorn*. Bangkok: silkwormbook.

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2017). *Knowledge Management Resource to Support Strategic Workforce Development for Transit Agencies*.

Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/24961>.

Ouyyanont, P. (2018). *A Regional Economic History of Thailand*. Bangkok: Morphant ISEAS Publishing and Chulalongkorn University Press.

UNESCO. (2020). The Power of Culture Supporting Community-Based Management and Sustainable Tourism at World Heritage sites in South-East Asia.

<https://whc.unesco.org/en/activities/894/>

ผู้ให้สัมภาษณ์

นางพาสนา จิเนรวัต. (2562). ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตหลวงद्रฤณกิจวิฑูร (ชด เมนะโพธิ์) และความสัมพันธ์บรรพบุรุษตำรวจกรมการโปลิศไทย ทหารไทยและคนชนในชุมวัดหนองแขม ตั้งแต่สมัย ร.ศ.123. วันที่ 1 กรกฎาคม 2562.

นายชัยวัฒน์ พัฒนเจริญ, ประธาน กก.ตร.สน.หนองแขม. (2563) เรื่องการอนุรักษ์ สถานที่เชิงประวัติศาสตร์ เพื่อการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และสมาชิกชุมชนอย่างยั่งยืน. วันที่ 28 มิถุนายน 2563.

นางนิตยา วิทยาภรณ์. (2563). พระราชปฏิสันถารกับประชาชนที่มารอรับเสด็จตรัสถามทุกข์สุขของชาวบ้าน ครั้งที่เสด็จประพาสต้น ณ วัดหนองแขม. วันที่ 28 สิงหาคม 2563.

นายประยูร วงศ์พุทธคำ, หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน เขตหนองแขม. (2563). หมุดเอนดโครงการพระราชดำริ และแหล่งแผนที่ผู้รู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในชุมชน. วันที่ 23 ตุลาคม 2562.